

подано рекомендації щодо того, як Україна може використати балтійський досвід у провадженні трансформаційних реформ.

Ключові слова: трансформація, політична трансформація, економічна трансформація, країни Балтії, Україна.

РЕЦЕНЗЕНТИ: Трофименко М.В., к.політ.н, доц.; Хома Н.М., д.політ.н, проф.

УДК 327.82

І.А. Дужа

НОВІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОМУ ЛІДЕРСТВУ США В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

У статті розглядається питання глобального значення Азійсько-Тихоокеанського регіону для США на поч. ХХІ ст. Підкреслюється особлива вага взаємовідносин США і держав АСЕАН, які мають спільні інтереси в політичній, економічній сферах в АТР, а також питаннях міжнародної безпеки. Значна увага приділяється розгляду причин втрати лідерських позицій США у регіоні та новим можливостям для їх відновлення.

Ключові слова: США, АТР, Обама, зовнішня політика, стратегія, лідерство, глобальна економіка, міжнародна безпека

Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – найбільш динамічний регіон світу з точки зору темпів його розвитку. Наприкінці першого десятиліття ХХІ ст., зі зміною влади у Сполучених Штатах, новим главою держави, колишнім кандидатом від демократичної партії Б. Обамою було проголошено курс на посилення лідерських позицій саме у даному регіоні. Так, уже на початку 2009 р. США робить акцент на Азійсько-Тихоокеанський регіон, як пріоритет №1, який є одним з найважливіших регіонів світу, що перетворився на центр світової політики та економіки. Цей геополітичний поворот викликав у наукових колах значний резонанс і дав підстави повному поглянути на світове майбутнє. Так, у сучасному АТР сходяться інтереси провідних держав і мають місце найважливіші процеси глобального значення. Так, ключовою тенденцією останніх десятиліть у архітектурі міжнародних відносин визнається зміщення центру світового розвитку в Азійсько-Тихоокеанський регіон. Американський вибір пріоритетів партнерства на його користь лише підтверджує цей факт. Водночас, прихід США до АТР є дещо несвоєчасним з точки зору його спізнення. Внаслідок фактичного економічного підйому Азії центр розвитку, міжнародного співробітництва та суперництва вже кардинально змістився. АТР все більше стає двигуном світової цивілізації, роль якого протягом п'яти останніх століть виконувала Європа. Існує усталена думка, що ХХІ ст. – це не століття Америки чи Європи, а час Азії. У даних умовах США як однополюсний безальтернативний світовий лідер не може залишатися осторонь цих процесів, оскільки без правильного передбачення майбутніх процесів роль наддержави буде остаточно втрачена.

Нова чинна адміністрація Білого Дому зробила вибір на користь АТР. У американському істеблішменті переконані, що якщо раніше, Європа, події в якій, політика якої і боротьба за контроль в якій визначала зміст світової історії, зараз перестане відігравати центральну роль для Сполучених Штатів, як це було на всіх попередніх етапах історії. Транстихоокеанські відносини стають ключовим ядром

міжнародного світопорядку, економічної та комерційної інфраструктури. За 5 рр. президентства Б. Обама відзначається, що основний час і зусилля посадових осіб США приділяється скоріше викликам китайського підйому або північнокорейської ядерної програми, зближенню з Індією, Філіппінами, Японією, Південною Кореєю, В'єтнамом, і багаторазово перевершують зусилля на трансатлантичному напрямку. Так, США скорочують військову присутність у Європі і збільшують його в Австралії. При цьому, якщо сухопутні американські сили ще у тривалому процесі виходу з Іраку і Афганістану, то в районі Перської затоки військово-морські сили навпаки концентруються.

У зв'язку з проголошеними американськими лідерами планами і їх реальними кроками, постає необхідним розглянути причини такої геополітичної переорієнтації в американській стратегії, з'ясувати завдання, які постали перед США при конструюванні якісно нових відносин з країнами регіону, і, передусім, виклики, які на сьогодні стоять перед Сполученими Штатами щодо реалізації їх стратегічної мети.

В останні роки зміни в пріоритетах національного інтересу США в бік АТР привертають все більшу увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, спостерігається активізація вивчення не тільки різних аспектів співробітництва та суперництва США та Китаю, але і дво- та багатосторонніх відносин США з рештою країн АТР та їх об'єднаннями. Серед російських фахівців, значної уваги заслуговують напрацювання В. Дмитрієва, М. Котлова, Я. Лексютіної, Б. Ширяєва, Д. Мосякова, Г. Маслова, Г. Мурашевої, В. Мазиріна, М. Тригубенко, П. Цветова, В. Бойцова, А. Пармьонова, Н. Малетіна, Є. Глазунова, Є. Кобелева та ін.

Серед праць українських науковців, у яких окремих напрямом представлено аналіз ситуації у відносинах США та АТР, а також динаміку цих змін, необхідно відзначити праці Є. Камінського, Б. Гончара, І. Ковалю, С. Шергіна, С. Проня, О. Онищенко, Л. Матвєєвої, О. Лисенка, А. Кудряченка, В. Горбатенко, В. Мусійчука.

Згадана проблема потребує подальшої розробки та вивчення. Отже, мета даної статті – дослідити основні проблеми, з якими доводиться стикнутися США на шляху відновлення втрачених позицій регіонального лідерства в АТР, їх сутність, основні передумови виникнення та можливі варіанти їх практичного подолання.

Проголошений Вашингтоном курс на відновлення і зміцнення свого лідерства в АТР, перенесення туди центру уваги американської політики спонукає по-новому оцінити обстановку в регіоні. Наприкінці президентського терміну Дж. Буша-мол, США стикається з двоєю проблемою: різкою зміною характеру міжнародного середовища, пов'язаною з наслідками глобальної фінансової та економічної кризи, і стрімким підвищенням ролі Азії у глобальній економічній архітектурі, що створило ряд загроз для утримання Сполученими Штатами світового лідерства. Так, недостатня залученість єдиної світової наддержави до справ АТР може залишити її на узбіччі світового процесу. На це вказує потужне становище цього регіону. На сьогоднішній день в АТР проживає найбільша частина людства, на яку припадає більше половини світового ВВП. Саме в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні – з урахуванням Північної Америки виробляється найбільша частина світового продукту. У регіоні розташовані глобальні економіки, включаючи найбільші – американську, китайську і японську. Майже половина країн «великої двадцятки» відноситься до Азіатсько-Тихоокеанському регіону: Австралія, Канада, Китай, Індія, Індонезія, Японія, Росія, Південна Корея, США, Мексика. Китай та Індія є головними двигунами світового економічного зростання. За актуальними даними, населення 10 країн-членів Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) в сукупності становить 600 млн. чоловік, а їх загальний ВВП - 2.1 трлн. доларів США [1]. При цьому дана група країн відрізняється

стійким зростанням економіки, розвитком середнього класу і низькою собівартістю виробництва. При відсутності реакції Вашингтона на подібні тенденції, усталеному в АТР в останні десятиліття балансу сил було б завдано значної шкоди.

Позиція США щодо АТР. Для США підйом Азії – це і виклик, і можливість. Виклик тому, що вперше за багато століть на сході з'явився центр сили, що перевершує за своїми можливостями будь-який з інших регіонів світу. Зокрема, один лише Китай з його мільярдним населенням не без підстави розглядається як основний претендент на звання другої наддержави планети. У всіх процесах в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні активно бере участь Індія, яка стає все більш значущим глобальним і регіональним гравцем. В АТР розташована найбільша в світі ісламська країна – Індонезія. До Азіатсько-Тихоокеанського регіону належать держави з найвищим рівнем розвитку в Південній півкулі – Австралія і Нова Зеландія. Тому Сполучені Штати Америки залишаються домінуючою силою в регіоні ще з часів Другої світової війни і мають торгово-економічні відносини, що багаторазово перевершують їх трансатлантичні зв'язки. Рішення США про перехід в рішучий наступ на простори Азійсько-Тихоокеанського регіону визрівало впродовж десятиліть останніх років, тому зараз Барак Обама не випадково називає себе «Тихоокеанським президентом».

Історія входження АТР до національного інтересу США має глибоке коріння. Частина американської зовнішньої торгівлі вперше припала на АТР ще за часів Рональда Рейгана. Остаточо США звернули увагу на АТР як на особливо вигідний напрямок зовнішньої політики вже за часів адміністрації Дж. Буша-ст. В той час як основною сферою зовнішньої політики США вперше в історії АТР був визначений адміністрацією Клінтона, коли в середині 1990-х рр., Вашингтон під його керівництвом прагнув створити регіональну архітектуру в АТР за участю США для підтримки економічного зростання останнього та забезпечення довгострокової стабільності. Це підтверджує тезу про те, що стратегічний поворот Обами в Азію не є несподіваним. У. Клінтон ініціював створення «Нового тихоокеанського співтовариства» на основі «відновленого партнерства між США і Японією, прогресу в напрямку більш відкритих економік, збільшення торгівлі та підтримки демократії». В основі цієї ініціативи була ідея про формування єдиного Азійсько-Тихоокеанського регіону без штучної лінії розділу посеред океану. З приходом до влади адміністрації Клінтона почалася активна підтримка транстихоокеанського стратегічного економічного партнерства (ТТСЕП) в якості одного з ключових елементів залучення США в економічні процеси в АТР. Вашингтон провів вісім раундів переговорів по виробленню нової угоди взамін первинної, розробленої «четвіркою», і запропонував розширити склад, запросивши до участі в угоді Австралію, В'єтнам, Малайзію, Нову Зеландію, Перу, що надало новий поштовх для зближення з АТР. За висновком Н. Городня, перед президентами-демократами У. Клінтоном і Б. Обамою стояли багато в чому схожі завдання, до вирішення яких вони підходили з близьких позицій. На думку науковця, вони обидва зробили Східну Азію пріоритетним вектором своєї політики, вважали економіку основою глобального лідерства США, виходили з тісного взаємозв'язку зовнішньої і внутрішньої політики, віддавали перевагу регіональному багатосторонньому підходу до ведення переговорів як у торговельно-економічній галузі, так і в сфері безпеки. У діяльності обох адміністрацій чітко простежувалася інтеграційна складова, виражена в їх акценті на мультилатералізм як важливому елементі нового світового порядку, на заходи щодо включення США в регіональну архітектуру Східної Азії через двосторонні та багатосторонні механізми. В економічній сфері цій меті послужив розвиток «процесу розширення АТЕС», його перетворення з неформального консультативного

механізму в рушійну силу регіональної інтеграції АТР, а у сфері безпеки – підтримка АРФ при паралельному зміцненні регіональних союзів і партнерств [2].

Після приходу до влади адміністрації Дж. Буша-мол., незважаючи на те, що зовнішня політика активізувалася у багатьох напрямках, в США за будь-яким з них не було розроблено жодного фундаментального документа зі стратегії в АТР, в якому б уточнювалися регіональні аспекти взаємодії. Водночас, вже на Шанхайському саміті АТЕС, який відбувся лише через місяць після подій 11 вересня 2001 р., намітилися розбіжності між США, з одного боку, та Індонезією та Малайзією, - з іншого, що стосуються деяких різких «антитерористичних» стратегій підсумкового документа саміту. Іншою характерною рисою бушівської політики в регіоні став виразний зсув у бік стратегії, заснованої на односторонньому форматі наступальних дій.

Зважаючи на війну з тероризмом протягом 2001-2008 рр. та економічну кризу 2008-2009 рр., позиції США в Азійсько-тихоокеанському регіоні помітно ослабли. Загалом, це вписується в загальну тенденцію розвитку країн Заходу останнього десятиліття, навіть якщо упустити антитерористичну операцію. На даному етапі розвитку міжнародних відносин стають невідконтрольними процеси підйому нових центрів сили, здатних на певному етапі зайняти лідерські позиції старих гравців. Основні фактори відродження багатополарності в світі в першу чергу - різке зростання економічної, технологічної та військової могутності Китаю, а також відносне послаблення могутності США і країн Заходу в результаті глобальної економічної кризи. Суттєву роль все ж таки зіграла і недостатня увага Дж. Буша-мол. до даного регіону, відсутність послідовної і масштабної програми дій щодо нового економічного центру.

З відходом консервативного крила американського істеблішменту в особі республіканця Дж. Буша і призначенням демократа Барака Обами і одночасним поліпшенням економічної і політичної обстановки, у Америки з'явився новий шанс відновити втрачені позиції і знову зайняти лідируючу, ключову позицію в АТР. Так, до чинників, що передбачають реалізацію даного сценарію можна віднести: подолання економічної кризи 2008 р., відсутність явної терористичної атаки і загрози для США усередині країни і відмова від пріоритетності такої боротьби як самоцілі, а також зміна керівництва країни, яка наразі пропонує форми взаємодії зі світовим співтовариством, що більш прийнятні, ніж платформа ліберально-консервативної партії республіканців під керівництвом Дж. Буша-мол. Процес передачі влади в США в кінці 2008 - початку 2009 рр. супроводжувався активним пошуком свіжих ідей і рішень тих складних проблем, які дісталися у спадок від адміністрації Дж. Буша-мол. На офіційному і експертному рівні було сформульовано ряд ідей і концепцій, що визначають нове бачення середньострокових і довгострокових цілей і завдань в регіоні. Відбулися істотні зміни в осмисленні американськими правлячими колами значення Тихоокеанської Азії та Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) в цілому для майбутнього економічного розвитку, національної безпеки і глобального політичного лідерства США і повернення до стратегії демократичної адміністрації президента У. Клінтона. Одним з найбільш важливих результатів такого пошуку стала публікація 80-сторінкової доповіді «США і Азійсько-Тихоокеанський регіон: стратегія безпеки для адміністрації Б. Обами» [3, с. 73]. Свою правонаступність у стратегії щодо АТР, а не її інноваційність Б. Обама підкреслив вже під час виступу в австралійському парламенті у листопаді 2011 р. Президент США Б. Обама наголосив: «Наш новий акцент на цьому регіоні (АТР) відбиває фундаментальну істину: Сполучені Штати були і завжди будуть тихоокеанською державою» [4].

Вперше про переформатування національного інтересу публічно було заявлено держсекретарем Х. Клінтон у 2010 р. Нею була озвучена концепція американського лідерства в АТР на найближче сторіччя. Крім Японії, Південної Кореї, Австралії, Філіппін і Таїланду, в якості можливих союзників і партнерів США в цьому підході названі Індонезія, Індія, Сінгапур, Нова Зеландія, Малайзія, Монголія, В'єтнам, Бруней, острівні держави Океанії. В початковій концепції передбачалося співробітництво і з Китаєм, але лише за умов виконання ним відомих американських вимог демократизації та прав людини, обмеження військових витрат. Однак, як показала практика, вже в 2014 р. для цієї країни подібні вимоги вже відійшли на другий план заради встановлення взаємовигідного співробітництва, оскільки обидві країни дійсно потребують його.

Несвоєчасність відстоювання лідерської позиції США в АТР створило ряд перешкод, або викликів для такого залучення. По-перше, це регіональна інтеграція країн АТР, по-друге економічна суверенізація регіону, його замкнений цикл виробництва і торгівлі без участі США і безпекові виклики неврегульованості ситуації, яка погрожує похитнути стабільність усіх учасників регіону, в тому числі інтересів США.

Регіональна інтеграція, або геополітичний вакуум. Ще до кінця ХХ ст. її зовнішня політика країн регіону була спрямована переважно на Захід. Однак, з початку війни США з тероризмом, втратою опіки цієї наддержави, АТР поміняв свою концепцію зовнішньої політики і представляє себе в останні 15 р. вже як самостійне утворення з власними суверенними інтересами і механізмами управління та регулювання. Це спричинене тим, що глобалізація і власний економічний розвиток серйозно прискорили на початку ХХІ ст. процеси взаємозалежності економік азіатсько-тихоокеанських держав. Відповідно активізувалася зацікавленість у формуванні регіональної архітектури торгово-економічних відносин, яка сприяла б гармонізації економічних інтересів країн регіону на основі розробки загальноприйнятних принципів і правил ведення торгово-ділової активності і, в кінцевому рахунку, стимулювала б подальше економічне зростання як у кожній окремо взятій країні, так і в АТР в цілому. Для подолання економічних проблем регіону та недопущення інтервенції Західних країн і встановлення домінування найбільш серйозного лідера – КНР, країни АТР вдалися до стратегії регіональної інтеграції. Таким чином, в регіоні, де знаходиться величезна кількість великих держав, ядром і рушійною силою інтеграційних процесів на сьогоднішній день виступають держави другого порядку, об'єднані в АСЕАН, орієнтовані на примирення і консенсус. Вони об'єднані в АСЕАН і володіють досить специфічною політичною культурою. Регіональний форум АСЕАН (АРФ), до якого входять 27 держав, яка, виступає в якості головного механізму загальнорегіонального політичного діалогу з питань забезпечення миру і стабільності, протидії новим викликам сучасності, багатостороннього співробітництва у сфері безпеки та формування заходів довіри. Зростаючу роль відіграють формати АСЕАН + 1 з провідними партнерами організації. Формат за участю Сполученими Штатами, Китаєм або Японією є все ще найбільш важливий для країн Південно-Східної Азії, ніж інші діалогові формати. Набирає ваги співпраця у форматі АСЕАН + 3 - Китай, Японія і Південна Корея. На черзі - створення зони вільної торгівлі АСЕАН з Китаєм і Японією. Разом з тим поки не мали особливого успіху багаторічні зусилля в рамках АТР з просування «превентивної дипломатії», покликаної врегулювати назріваючі конфлікти – через побоювання країн регіону, що це загрожує втручанням великих держав, насамперед, США, у внутрішні справи більш слабких і недемократичних країн, які заради регіональної інтеграції і намагалися позбутися такого впливу.

Розуміння важливості і навіть необхідності вироблення спільних підходів до регіонального об'єднання в регіоні з'явилося в 60-і рр. ХХ століття. Однак тільки в листопаді 1989 р. був утворений форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), який об'єднав на міжурядовому рівні спочатку 12 країн АТР, а згодом практично всі економіки регіону. В останні два десятиліття, має місце різке зростання кількості регіональних торговельних угод (РТУ). Економічна інтеграція в АТР матеріалізується у формі преференційних торговельних угод - їх вже підписано більше 50. Швидкими темпами формуються зони вільної торгівлі, які в найближчі роки можуть охопити всі країни регіону. З 2010 р. діють ЗВТ у складі Китай-АСЕАН, Південна Корея-АСЕАН, про свій намір приєднатися до цих зон заявили США і Японія, щоб не залишитись за дверима потенційного регіонального гіганта. Ряд азіатських країн, традиційно розвиваючих багатосторонні відносини (Австралія, Індія, Японія, Корея і Сінгапур), також проявили в цей період помітну активність, уклавши цілий ряд РТУ. Австралія уклала 7 РТУ, включаючи зону вільної торгівлі (ЗВТ) з США, підписану в 2004 р. 8 РТУ були укладені Індією. Японія повідомила про 11 РТУ, з яких 4 (з АСЕАН, Індонезією, Брунеєм, Філіппінами) вступили в силу тільки в 2008 р., а в 2009 р до них додалося ще 2 (зі Швейцарією і В'єтнамом). Сінгапур став одним з найбільш популярних партнерів серед азіатських країн. Він бере участь в 16 РТУ починаючи з ЗВТ АСЕАН (АФТА), утвореної в 1992 р., але більшість угод укладена за останні 10 рр. На думку аналітиків, Китай, Таїланд, Корея і Малайзія також досягли істотного прогресу в галузі регіонального торговельного співробітництва протягом даного періоду, що також перешкоджає повноцінному лідерству США у регіоні [5, с. 458].

В цілому Вашингтон аж до початку ХХІ століття виявляв мало інтересу як до висунення власних ініціатив щодо формування регіональних економічних структур, так і до заохочення країн АТР діяти в цьому напрямку. З приходом в Білий дім адміністрації президента Дж. Буша-мол. Вашингтон став приділяти більше уваги Азійсько-Тихоокеанському регіону, не в останню чергу після початку регіональної економічної кризи 1997 – 1998 рр. Швидке зростання економіки АТР прискорило на його основі тенденції інтеграційних процесів. Встановленню лідерських позицій США в регіоні перешкодила війна з тероризмом в Іраку і Афганістані. Однак, на даному етапі, з огляду на більш сприятливі умови, перераховані вище, для США залишається деяке поле для маневру. Адміністрація Обама зайняла ще більш активну позицію відносно багатосторонніх економічних форумів в АТР, демонструючи готовність Вашингтона повністю підключитися до політичних, культурних та економічних процесів, а також до проблематики забезпечення безпеки в регіоні. Враховуючи те, що інтеграція регіону все ще не завершена, для адміністрації президента Б. Обама вигідна деяка неспроможність і непослідовність такого об'єднання в АТР, яка не дозволить країнам регіону адаптуватися до глобальних процесів, створивши вакуум без західних країн. Так, адже відмінна особливість організацій АТР полягає в тому, що в структурному відношенні вони носять досить розмитий характер, прийняті ними рішення і укладені угоди, як правило, не мають зобов'язуючого характеру, а тому виконуються добровільно. Такі організації поки що досі діють на базі консенсусу, лише по можливості враховуючи думки всіх учасників.

У глобальних економічних процесах АТР сьогодні має пріоритетне значення. Самоусунення США від процесу виробництва, торгівлі і фінансових потоків провокує глобальному лідеру перспективи випасти з контексту світового економічного розвитку. Тут дуже великий ринок з найбільшою концентрацією і числом населення на планеті, а також саме тут налічується рекордне число найбільш динамічно зростаючих національних економік, що примножують добробут форсованими темпами. Тенденції

останніх 15 рр. тим більше показали, що дані процеси набирають обертів, в той час як європейська та американська економіка показала себе вразливою. У цей же самий час, відновлення економіки після потрясіння 2008 р., супроводжується зміцненням регіональних центрів сили, які практично не постраждали від кризи. Тому суперництво за глобальне першість і втягування в нього регіональних центрів сили стають ключовим чинником міжнародних відносин на найближчі десятиліття. Так, глобальна економічна криза 2008-2009 рр., яка продемонструвала потенціал і стійкість держав АТР, учасники якого скористалися можливістю і просунулися як в плані інтеграції, так і економічного росту. Дійсно, за підрахунками фахівців, криза зародилася у Сполучених Штатах, а вихід з кризи забезпечили в основному азіатські країни АТР, насамперед, Китай та Індія. Криза також сприяла інтенсифікації взаємодії країн АТР у фінансовій сфері. Все більш реальною видається ідея про створення в регіоні Азійського валютного фонду, частіше обговорюється регулювання фінансових ринків, створення системи раннього попередження фінансово-економічних криз, виробництво азійських облігацій, розширення спектру резервних валют тощо.

На даному етапі значного рівня досягла торгівля, що успішно реалізується з огляду на широкий ринок споживання з рекордним числом населення і близькістю промислових виробництв, вигідності працювати на внутрішній ринок. Основна торгівля в межах Азійсько-Тихоокеанського регіону зосереджена між двома блоками: Східна Азія (Китай, Японія, Корея) і Південно-Східна Азія (АСЕАН). Останнім часом торгівля, між ними зводиться, в основному, до торгівлі між Китаєм і АСЕАН. Отже, якщо США випадає з контексту даних відносин, можна з упевненістю стверджувати про втрату глобального лідерства в найбільш динамічному регіоні, який вже здійснює один з найбільших впливів на світовий процес і має всі передумови, щоб стати центром торговельних і фінансових операцій.

США на сьогоднішньому етапі прагнуть встановити вигідні позиції в АТР за допомогою ТТП і сподіваються на повну ліквідацію протягом 10 рр. після імплементації відповідних угод митних зборів, на встановлення загальних правил походження товарів, уніфікацію санітарних та фітосанітарних заходів та інших технічних бар'єрів, загальну політику у сфері захисту прав інтелектуальної власності, урядових закупівель та конкурентної політики, лібералізацію більшості секторів послуг. На думку російського політолога А. Панова, Причини уваги США до запуску механізму ТТП криються не тільки в прагненні забезпечити безперешкодний допуск американських товарів на азійсько-тихоокеанські ринки, а й як прагнення обігнати процес створення регіональної зони вільної торгівлі без участі США [6, с. 17].

Однак, як було зазначено вище, регіональна інтеграція країн АТР балансує з підйомом КНР, спрямована на недопущення її встановлення як єдиного лідера регіону, що все ще дозволяє Сполученим Штатам вплинути на процеси в регіоні. Відповідно, суперництво КНР і США також має велике значення. За даними Міжнародного валютного фонду, в 2013 р. валовий внутрішній продукт Китаю за паритетом купівельної спроможності становив близько 13400 млрд доларів, а США - 16700 млрд доларів. Експертами фонду прогнозується, що найближчими роками частка китайського ВВП в обсязі світового валового продукту буде зростати, в той час як частка американського - знижуватися [7, с. 41]. Якщо в 2013 р. частка китайського ВВП становила 15,4%, а американського - 19,3%, то до 2018 р. частка китайського ВВП буде 17,9%, а американського - 18,6% (ВВП КНР досягне 20700 млрд доларів, США - 21600 млрд доларів). Тим не менше, підвищення взаємозалежності двох країн може бути вигідно обом партнерам, які ще тривалий період потребуватимуть один одного в економічному, виробничому і фінансовому плані при розумній стратегії з боку США.

За таких умов цілком закономірною є поява у правлячих колах США певних геополітичних моделей, метою яких є перетворення найбільш небезпечного суперника (КНР) на партнера, з котрим можна було б розділити «відповідальність за долю людства». Один з таких варіантів американсько-китайського тандему в грі на «великій шахівниці» світової політики отримав назву «Групи двох» (G-2) [8, с. 20]. Ці два партнери можуть почерпнути один у одного багато і скористатися численними взаємовигідними послугами, що може зробити такий альянс найпотужнішим у глобальному масштабі. Те, що такий сценарій цілком можливий, вказують недавні зустрічі у 2014 р. голів США і КНР в Гаазі. Барак Обама висловив готовність працювати над усуненням непорозумінь сторін з таких питань, як «права людини, дозвіл територіальних суперечок у Південно-Китайському морі і Тихоокеанському регіоні». В той же час Сі Цзіньпін, зі свого боку, заявив, що «Китай твердо має намір вибудувати нову модель відносин між найбільшими світовими державами». У відносинах між Китаєм і США, які кілька років тому багато хто сприймав як епіцентр головного глобального конфлікту ХХІ століття, спостерігається певна розрядка.

Ще одним викликом для відновлення лідерських позицій США є питання колективної безпеки у регіоні. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні існує серйозний конфліктний потенціал. Саме тут ще на початку 1930-х рр. почалася Друга світова війна – з японської окупації Китаю, країн Південно-Східної Азії. Після закінчення «холодної війни» світ не став безпечнішим. Зник великий страх перед глобальною ядерною війною. Але на зміну йому прийшло безліч локальних конфліктів, переважна частина яких відбувається в Азії. Це пояснюється тим, що в нових умовах перестали працювати діючі раніше «регулятори» світового порядку. Якщо у біполярні часи у світі було тільки дві держави, які здійснювали вирішальний вплив на розвиток міжнародних відносин, то наразі існує брак взаємної довіри між країнами АТР, а то і відкрита ворожість у взаєминах деяких з них. Зберігаються відкрита ворожість у взаєминах між країнами - наприклад, між Індією і Пакистаном або Південною Кореєю і КНДР, - територіальні суперечки, до яких залучені Японія, Росія, Південна Корея, Китай, ряд країн АСЕАН. Мають місце конфлікти у використанні лісових і водних ресурсів, у рибальстві, з проблем кордонів економічних зон, причому не виключається можливість переростання економічного протистояння в політичне. До нових транскордонних викликів відносяться загострення релігійно-етнічних протиріч, морське піратство, екологічні та природні катастрофи, епідемії. Масштаб протиріч видається занадто великим для існуючої регіональної інфраструктури забезпечення безпеки. З найбільш значущих чинників нестабільності на початку ХХІ ст. є стрімке зростання військових витрат. Азіатсько-тихоокеанський регіон залишається єдиним у світі, де помітно зростають військові витрати, триває гонка озброєнь. Лідируючі позиції залишаються за Китаєм, Японією, Індією і Південною Кореєю. За останнє десятиліття китайські військові витрати майже потроїлися, і з 2008 р. за розміром поступаються тільки американським. Самі Сполучені Штати в АТР нарощують систему стратегічної і тактичної ПРО, актуалізують свої двосторонні альянси. Загалом, у регіоні відбувається швидке зростання імпорту озброєнь загального призначення, причому не тільки оборонних, але і наступальних, таких, як ракетні та авіаційні системи. За підсумками останнього п'ятиріччя найбільшими імпортерами зброї у світі стали Китай та Індія, а Південна Корея вийшла на четверте місце.

Помітно загострилися проблеми розповсюдження ядерної зброї та накопичення його запасів. Крім офіційних членів «ядерного клубу» Росії, США, Китаю, ще три країни – Індія, Пакистан і Північна Корея - стали власниками ядерної зброї. За деякими підрахунками, Китай вийшов на третє місце в світі за кількістю ядерних боезарядів,

обійшовши за цим показником не тільки Велику Британію, але і, Францію. Так, взаємної довіри в регіоні небагато, тому, зважаючи на зростання можливих загроз заморожених конфліктів, в АТР об'єктивно посилюється запит на присутність в регіоні США, яка вже є учасником практично всіх багатосторонніх форматів регіону. Як показали події 2012-2013 рр., найбільш вірогідним конфліктом в АТР могла стати війна між двома корейськими республіками. На думку А. Камлайтонга, хоча держави АСЕАН не межують з КНДР, її ядерна програма серйозно загрожує безпеці країн регіону, тому що у них немає ніяких інструментів для свого захисту, що в разі конфлікту може поставити під сумніви реалізацію економічних інтересів США і збереженням стабільного і вигідного положення речей в регіоні [9].

Для вирішення проблеми безпеки регіону вже протягом першого року першої каденції Б. Обама були розроблені і проголошені нові американські військові стратегії в АТР. У програмному виступі 12 січня 2010 р. в Гонолулу держсекретар Х. Клінтон виклала стратегію США з «повернення в Азію», головний зміст якої полягає в тому, що Сполучені Штати мають твердий намір повернути собі лідируючу роль в АТР в тому числі і в питаннях безпеки. Було зазначено, що наріжним каменем цієї політики залишається союз з Японією та іншими традиційними друзями і союзниками США в АТР, опора на сильну американську військову присутність в АТР - в особі потужного угруповання ВМС і ВПС на Тихому океані, сил передового базування, глобальної та регіональної системи ПРО. Було підкреслено намір США суттєво активізувати роль Вашингтона в регіональних організаціях АТР, приєднатися до тих з них, де США до останнього часу не брали участь.

Таким чином, враховуючи виклики, які становлять загрозу для лідерства США у Азійсько-тихоокеанському регіоні, можна зробити висновок про те, що пріоритетними напрямками, що мають довгострокове і поточне значення, подолання вказаних перешкод є ряд ключових питань, зокрема [10]:

1) внутрішні потреби взаємодії з АТР, пов'язані з динамікою подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи 2008-2011 рр. і рецесії, відновлення рівня виробництва американського бізнесу на регіональному та глобальному рівні на споживчому ринку АТР;

2) інтереси американських ТНК на найбільш динамічно зростаючих ринках інвестицій до Східної та Південно-Східної Азії - поряд із традиційними напрямками розвитку торговельної та виробничої діяльності особливого значення набуває прагнення американських компаній ПЕК зайняти ключові позиції на азіатських енергетичних ринках, зумовлене «сланцевою революцією» і виходом США на позиції лідера на світовому ринку ЗПГ;

3) довгострокові цілі і завдання у галузі національної безпеки і військового планування США, насамперед у таких сферах, як забезпечення оборонних гарантій союзникам, взаємодія з ними і державами-партнерами в традиційних і нових форматах, розширення можливостей проектування військової сили (ВМС і ВПС) в різних районах Тихого океану;

4) стратегічні завданнями в галузі контролю над морськими транспортними шляхами в АТР, включаючи маршрути постачань вуглеводневої сировини в регіон;

5) стан двосторонніх відносин США і КНР у політичній, економічній та військовій сферах - стійкої фінансово-економічної взаємозалежності двох країн, розвитком інтенсивного політичного діалогу на одних напрямках при одночасному формуванні системних протиріч на інших, а також зростанням американо-китайської конкуренції в регіоні та за його межами;

б) контроль над динамікою розвитку протиріч між державами регіону, в першу чергу, між КНР і союзниками (Японія, Республіка Корея), а також партнерами США (Тайванем, Філіппінами, В'єтнамом);

7) зміцнення впливу груп американської економічної, політичної та військової еліти, чий діяльність, інтереси, статус і ресурси пов'язані з АТР - формування потужних соціально-політичних рушійних сил політики США в регіоні;

8) внутрішньополітичні та ідейно-психологічні процеси у свідомості американської зовнішньополітичної еліти, пов'язані з переосмисленням форм і моделей реалізації міжнародного лідерства США в Тихоокеанській Азії і в глобальних масштабах.

Список використаної літератури

1. Куин Н. Как Европа может раскрыть потенциал Азии [Электронный ресурс] / Н. Куин. – Режим доступа : http://www.hsbc.ru/1/PA_esf-ca-app-content/content/russia/news/pdf/How_Europe_can_Unlock_ASEAN_Potential_RUS.pdf

2. Городня Н. Д. Политика США в Восточной Азии при президентстве У.Клинтон (1993-2001): интеграционный аспект [Электронный ресурс] / Н. Д. Городня // Universum: Общественные науки : электрон. научн. журн. – 2014. - № 3. – Режим доступа : <http://7universum.com/ru/social/archive/item/1147>

3. Тимофеев О. А. Администрация Б. Обамы и отношения США с государствами АТР / О. А. Тимофеев // Вестник Амурского государственного университета. – 2009. - №46. – С. 73-77.

4. Шемет І. А. Однополярність домінування США в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні / І. А. Шемет // Молодий вчений . – 2014. - № 3. – С. 154-160.

5. Куцова Е. А. Торговое сотрудничество и экономическая интеграция стран Азиатско-Тихоокеанского региона / Е. А. Куцова // Современные исследования социальных проблем. – 2010. - №4. – С. 457-465.

6. Панов А. Н. США и экономические интеграционные процессы в АТР / А. Н. Панов // США. Канада. Экономика – политика – культура. – 2013. - № 5. – С. 15-25.

7. Мацевило А. Реинкарнация многополярности / А. Мацевило // Беларуская Думка. – №5. – 2014. – С. 41-47.

8. Зотіков Д. А. Проблема формування американської геополітичної моделі «Група двох» («G-2») / Д. А. Зотіков // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки. – 2013. – № 16. – С. 20-32.

9. Камлайтонг А. Совместные интересы России и государств АСЕАН в Азиатско-Тихоокеанском регионе / А. Камлайтонг // Теория и практика общественного развития. – 2013. - № 5. – С. 229-233.

10. Войтоловский Ф. Г. Приоритеты политики США в Тихоокеанской Азии / Ф. Г. Войтоловский // Тезисы доклада к заседанию Ученого совета (11 июня). – М. : ИМЭМО РАН. – 2014.

11. Золотухин И. Н. ЮВА как сфера столкновения интересов КНР и США на современном этапе: взгляд из России / И. Н. Золотухин // Ойкумена. Регионоведческие исследования. – 2012. – № 2. – С. 70-75.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014 р.

I. Duzha

NEW CHALLENGES FOR US GLOBAL LEADERSHIP IN ASIA PACIFIC

The article deals with the actual challenges for US global leadership in order of its concerns in the Asia-Pacific Region in the beginning of the XXI century. The main purpose of this scientific paper is to explore the main recent developments that face the United States in

the process of its recovering in lost regional leadership positions in the Asia-Pacific region. Their essence, basic reasons and possible ways of their practical overcoming is mentioned. The primary accent is paid to the special relationship between the United States and ASEAN countries that share reciprocal interests in the political, economic aspects in the Asia-Pacific region, as far as in the international security. Considerable attention is captured to review causes of US leadership in the region and new opportunities for their recovery.

At the very beginning of the article the reduce of the US leadership positions in the Asia-Pacific region is depicted. As well the region is described as the highest priority interest in the world for the presidential administration of the White House Barack Obama nowadays. The author emphasizes the importance of this political science issue in view of the fact that the Asia-Pacific region is one of the most significant regions that has already become a center of world politics and economic development. This Asia-Pacific region ascending is defined as the key trend in the architecture of international relations recognized in recent decades. Taking into consideration the wide academic feedback in order to this issue, the following topic is dedicated to examine the reasons and obstacles, which lead US for their leadership positions loss.

The thesis that Obama's policies regarding the Asia-Pacific region is not innovative, but rather inherited character is suggested. From the author's point of view, President Obama as a pro-Asia state leader reveals as a follower of the previously developed policy, represented by W. Clinton. The reason for the temporary suspension of this US foreign policy can be explained for objective necessity called war on terror, which United States tragically faced the in 2001. Thus, the time being spent for the US anti-terrorist actions have decreased the U.S. opportunities as the global leader in the Asia-Pacific region at this period, which doesn't correspond to their national interests.

The major portion of the following research deals with the analysis of the three substantial threats pejorative to American leadership in the Asia-Pacific region at the beginning of the XXI century. They are - the fact of regional integration in the Asia-Pacific countries into economic and political alliances, which exclude the United States as the participant; the neglecting of involvement into the immediate economic processes in region, such as production and consumption of goods in the markets of Asia-Pacific; as well as unresolved issues corresponding to the absence of collective security in the region, where the unresolved conflicts may take place.

Essay writer stresses the fact that the United States at the moment has enough opportunities to restore its leading position and is still able to achieve the desired goals concerning APR in the foreseeable future. There was made the conclusion that the current outward circumstances also do contribute to the solution of this issue from two points. First – is that the successful diplomatic policy of Democrat Barack Obama re-established the confidence to the U.S. as a reliable partner between its old associates. So far the U.S. economic recovery after a crucial financial and economic crisis has almost retrieved to the ordinary strong appropriate level, which now can be employed as an instrument for the foreign strategies.

Keywords: *USA, Asia-Pacific, Obama, foreign policy, strategy, leadership, global economy, international security*

РЕЦЕНЗЕНТИ: Булик М.В., к.політ.н, проф.; Шергін С.О., д.політ.н, проф.